

Mařík, Jan

Sociální topografie pohřebišť

In: Mařík, Jan. *Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku*. Klápště, Jan (editor); Měřínský, Zdeněk (editor). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, pp. 136-137

ISBN 9788086124964

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127558>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

9. SOCIÁLNÍ TOPOGRAFIE POHŘEBIŠŤ

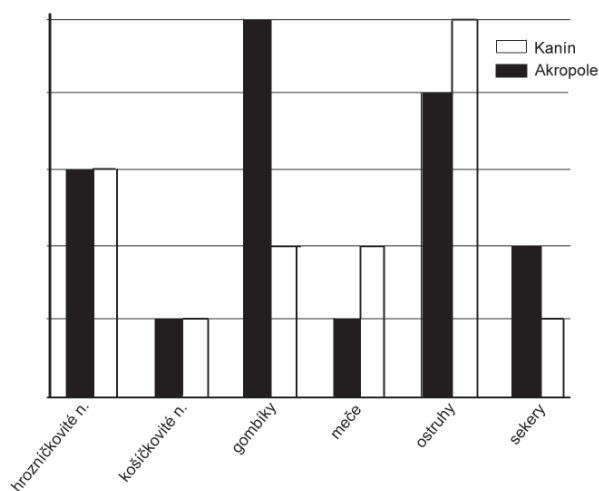
Na lokalitě centrálního významu, jakým Libice beze sporu byla, můžeme předpokládat výrazně stratifikovanou společnost. Za jeden hlavních pramenů k poznání struktury této společnosti jsou tradičně považována pohřebiště. Tvrzení, že pohřební zvyklosti odrážejí do určité míry obraz živé společnosti, je nepochybně pravdivé, nicméně zůstává otázkou způsob i míra tohoto odrazu.

Hrob vybavený předměty s vysokou pořizovací hodnotou může být bez větších námitek pokládán za doklad vyššího společenského postavení pohřbeného, ale bližší vymezení tohoto společenského statutu již zůstává zcela mimo možnosti archeologie (Steuer 1982, 400–404). Avšak jinak je tomu v případě pohřbů bez výbavy, které už nelze přímočaře označit jako chudé, neboť i předměty s vysokou pořizovací hodnotou se nemusely zachovat.

Jako rozhodující pro odlišení příslušníků vyšších společenských vrstev jsme vybrali na pohřebištích v libické aglomeraci několik následujících znaků: šperky velkomoravské výrobní tradice, součásti výzbroje a výstroje (meče a ostruhy) obsažené ve výbavě hrobů a dále některé méně obvyklé způsoby konstrukce hrobů. Současně je však nutné upozornit, že tento způsob identifikace příslušníků elity je výrazně limitován postupným přechodem k poměrně uniformnímu pohřebnímu ritu v mladohradištním období. Proto i naše závěry o sociální struktuře komunit, které užívaly jednotlivá pohřebiště, mají svou platnost spíše pro starší, středohradištní, fázi pohřbívání.

S hroby, které splňují výše uvedená kritéria, se setkáváme ve větším počtu pouze na pohřebištích v *Kaníně* a na *vnitřním hradišti*. Výjimkou jsou pouze nálezy meče z katolického hřbitova (obr. 5: sonda H 13) a ostruhy z polohy *U nádraží* (Valla 1913).

Srovnání celkového počtu nálezů z vnitřního hradiště a z kanínských pohřebišť ukázalo, že obě lokality jsou na základě výše uvedených měřítek srovnatelná (obr. 48). Nacházíme zde podobné dřevěné konstrukce, typické pro bohatě vybavené hroby. Kúlové jámy

Obr. 48 Pohřebiště Libice – vnitřní hradiště, Kanín. Srovnání absolutního počtu předmětů s potencionálním významem pro interpretaci sociálního postavení pohřbeného.

v rozích hrobu 261 (akropole, Turek 1978, Abb. 12) a hrobu 179 (*Kanín*) mohly být součástí nadzemních konstrukcí, které bývají interpretovány jako „domy mrtvých“ (Schmidt 1992, 15–18, Sommer 2001, 108, Měřínský – Unger 1990). Další výjimečnou konstrukcí je hrob č. 187 nalezený v poloze *Kanín III*⁸⁵ (viz kapitola 7.3.)

Mezi oběma pohřebišti ovšem nacházíme také podstatné rozdíly. U Kanína jsou to keramické nádoby a dřevěná vědra, která se na akropoli nevyskytují. Dalším podstatným rysem je výskyt hrobů s neobvyklým, někdy až nepietním, uložením zemřelých (na břiše, na boku, atd.). V Kaníně setkáváme s tímto fenoménem ve 20 případech, zatímco na akropoli je to pouze hrob 249. Jedinci pohřbení v těchto hrobech se s velkou pravděpodobností nacházeli na opačném konci společenského žebříčku na nejspodnějších příčkách společenského žebříčku (viz kapitola 7.4.)

⁸⁵ NZ archiv Archeologického ústavu AV ČR v Praze č.j. 3628/05.

Podobnou strukturu mají i jiná pohřebišť v aglomeracích mocenských center raného středověku⁸⁶. Rozdíly mezi oběma typy pohřebišť bývají interpretovány z náboženského hlediska a jsou vysvětlovány jako projev postupující christianizace v prostředí mocenských center (*Smetánka, Z. – Hrdlička, L. – Blajerová, M. 1974; Šolle 1982*). Přestože spojení raně středověké elity s křesťanskou vírou je nezpochybnitelné, mohou do značné míry výše zmíněné odlišnosti odrážet sociální rozdíly.

Hlavním a nejpodstatnějším rozdílem mezi oběma pohřebišti je jejich samotná poloha. Jestliže naprosté většině mrtvých byl vyhrazen prostor mimo opevněný areál, jsou hroby v exponované části akropole čímsi zcela výjimečným i bez dalších hmotných atributů. Příslušníkům „elity“, kteří byli pohřbeni na akropoli náleželo v tehdejší společnosti místo nejvyšší. Víra pohřbených pravděpodobně sehrála ve výběru pohřebišť také určitou roli, těžko však říci, zda byla rozhodující. Skutečnost, že pohřeb na vnitřním hradišti byl vyhrazen početně omezené skupině lidí dokládá také odhad velikosti komunity, které ho využívala. Jestliže na vnitřním hradišti tento počet mohl nanejvýš mírně překročit stovku maximální odhad počtu lidí, kteří pohřbívali své zemřelé na kanínských pohřebištech, je šestkrát vyšší (viz kapitola 10.1.2). Na základě této skutečnosti můžeme odpovědět i na další otázku: kde žili lidé, kteří našli místo svého posledního odpočinku na kanínských pohřebištech? Jediné takové rozsáhlé sídliště najdeme uvnitř opevněného areálu. Jedná se však nejen o předhradí, ale pokud přijmeme předpoklad, že obdobně intenzivně bylo osídleno také celé vnitřní hradiště, tak můžeme konstatovat, že na levém břehu Cidliny pohřbívala většina obyvatel celého opevněného areálu. Některé nákladně vybavené a vybudované hroby na kanínských pohřebištech zcela prokazatelně dokládají snahu se vyrovnat lidem pohřbeným v blízkosti sídla vládce⁸⁷, ovšem jejich hlavním handicapem však zůstává místo pohřbu, které sdílejí společně s těmi, kteří byli do hrobu spíše odhozeni než řádně pohřbeni.

Zvláštní skupinu pohřebišť představují pohřebišť v polohách *U cukrovaru* a *U nádraží* a *Na růžku*. Svým charakterem se více blíží typickým venkovským

pohřebišťům střední a mladší doby hradištní. Tento předpoklad podporuje i existence 3–4 sídlišť v jejich bezprostřední blízkosti. Současný stav poznání bohužel neumožňuje rozhodnout, jakou roli ve struktuře pohřebišť v rámci libické aglomerace sehrála poloha u katolického a evangelického hřbitova, kde byl nalezen jeden ze čtyř libických mečů, a pohřebiště *U katolické fary* uvnitř opevněného areálu, které mohlo mít podobně výsadní postavení jako to na *vnitřním hradišti*.

⁸⁶ Srovnatelnou strukturu pohřebišť můžeme sledovat například v okolí Pražského hradu (*Tomková – Frolík 2005*), v případě Budče lze srovnávat jednoznačně elitě vyhrazený hřbitov v okolí rotundy sv. Petra a Pavla (*Šolle 1990*) a pohřebiště v blízkém okolí hradiště (*Šolle 1982*). Obdobnou situaci najdeme také na velkomoravských Mikulčicích, kde vedle pohřebišť v blízkosti kostelů uvnitř opevněného areálu hradiště se vyskytuje pohřebiště v poloze Klášteřisko (*Klanica 1985*).

⁸⁷ Tuto snahu ilustruje také metalografický rozbor jednoho z nejbohatších hrobů (hrob 54) v poloze *Kanín II*. Ten prokázal, že předměty nalezené v hrobě 54 sice představují luxusní a cenné výrobky, avšak nevyrovňají se vrcholným výrobkům své doby (*Hošek – Mařík – Šilhová 2008*).